

А.М. Штангрет. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2011. – 246 с.

21. Концепція гуманітарного розвитку України / М.Г. Жулинський (кер. гр. розроб.), Ю.Г. Рубан (заст. кер. гр.) [та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/table/koncsep.htm>.

22. Котляревський Я.В. Ієрархічне впорядкування факторів, що стримують або стимулюють розвиток інформаційної сфери в Україні / Я.В. Котляревський, О.В. Мельников, А.М. Штангрет, Ю.В. Ратушняк // *Наук.*

пр. Науково-дослід. фін. ін-ту. – 2016. – Вип. 2(75). – С. 39–52.

23. Kotliarevskyy Ya. Sustainable development of informational sphere in Ukraine / Ya. Kotliarevskyy, A. Melnikov, A. Shtangret, H. Pushak // *European cooperation.* – 2016. – № 8(15). – P. 80–87.

24. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / О.А. Баранов, М.С. Демкова, С.В. Дзюба, А.В. Єфанов [та ін.]; кер. проекту С.В. Дзюба; за ред. А.І. Семенченка]. – К. : Відродження, 2009. – С. 15.

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ НА КОНКУРЕНТНИХ ЗАСАДАХ MANAGEMENT OF ECONOMIC DEVELOPMENT ON A COMPETITIVE BASIS

У статті досліджено управління економічним розвитком на конкурентних засадах. Виявлено, що конкуренція може створити передумови для економічного розвитку. Встановлено взаємозв'язки джерел гальмування економічного зростання з умовами на ринку, за яких відсутня конкуренція. Встановлено, що управління економічним розвитком утворює певну систему, до якої входять суб'єкти та об'єкти, в якій визначено напрями економічного зростання та управлінські функції. Встановлено взаємозв'язки показників економічного зростання з конкуренцією та конкурентоспроможністю як напрямом економічного зростання.

Ключові слова: економічний розвиток, управління, суб'єкт господарювання, ринок, баланс інтересів, громадянське суспільство, конкуренція, конкурентні засади.

В статье исследовано управление экономическим развитием на конкурентных принципах. Выявлено, что конкуренция может создать предпосылки для экономического развития. Установлены взаимосвязи источников торможения экономического роста с условиями на рынке, при которых конкуренция отсутствует. Установлено, что управление экономическим развитием образует определенную систему, которая включает

субъекты и объекты, направления экономического роста и управленческие функции. Установлены взаимосвязи показателей экономического роста с конкуренцией и конкурентоспособностью как направлением экономического роста.

Ключевые слова: экономическое развитие, управление, предприятие, рынок, баланс интересов, гражданское общество, конкуренция, конкурентные начала.

Article explored management of economic development on a competitive basis and have found that competition can create conditions for the economic development. In addition this article shows relationships between sources of growth inhibition and conditions on the markets with absent competition. Established that the management of economic development constitutes a system of subjects of management in which areas of growth and management functions are identified. Article also found interconnections between economic growth with competition and competitiveness as the direction for the economic growth.

Key words: economic development, management, business entity, market, balance of interests, civil society, competition, based on competition.

УДК 338.24.02:334.716

Михальчишин Н.Л.

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національний університет «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Ефективне функціонування економічної системи передбачає максимальне задоволення потреб споживачів, оптимальне використання ресурсів, дотримання балансу інтересів учасників економічної системи, інноваційність виробництва тощо. Забезпечити ефективне функціонування економічної системи можливо, зокрема, завдяки конкуренції, основним завданням якої є задоволення потреб споживача, здатність виробників досягати найкращих умов виробництва, що в результаті дасть можливість отримувати максимальні прибутки. Відповідно, економічний розвиток без існування конкуренції на товарних ринках є ускладнений, а подекуди і неможливий. За таких умов необхідною складовими частинами управління економічним

розвитком є конкуренція, конкурентні відносини, які формуються та існують на різних товарних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління економічним розвитком досліджував Борисенко О.П., основна увага якого зосереджена на досягненні балансу інтересів в економічній системі. Особливої уваги заслуговує праця О. Менкура, який вивчав економічне зростання та залежність його від державної влади, існування громадянського суспільства як самоорганізації окремих індивідуумів. Проблему економічного зростання за наявності корупції та тіньової економіки досліджувала низка вчених, таких як В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар, Д. Кауфман та ін. Незважаючи на те що науковцями визна-

чено фактори та напрями управління економічним розвитком, поза увагою залишились суб'єкти управління та ступінь залежності ефективності управління економічним зростанням від існування конкуренції на товарних ринках.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності управління економічним розвитком на конкурентних засадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний розвиток за своєю суттю може отожднюватись з економічним зростанням, зростанням національної економіки, наслідком чого є зростання держави та добробуту суспільства. Для будь-якого суспільства економічне зростання є однією з необхідних передумов забезпечення життєдіяльності його окремих членів. Однак безпосередньо економічне зростання може виникати в ринкових умовах і власне за умови існування ринкової економіки. Якщо проаналізувати фактори, які сприяють економічному зростанню, то існують такі наукові погляди, відповідно до яких економічне зростання як процес може виникати самостійно, без втручання державного управління. Переважно економічне зростання потребує застосування управлінського підходу, який мінімізував би негативний вплив окремих факторів.

Як відомо, більшість ринків не можуть існувати на засадах самоуправління, оскільки окремі учасники ринку можуть належати до монопольних утворень і, відповідно, на таких ринках подекуди можна спостерігати зрощення комерційного та владного складників. Із метою створення передумов для економічного зростання необхідно забезпечити не лише конкуренцію та конкурентні відносини на ринках, але й створити «результативний» і прозорий уряд, який функціонує в системі громадянських свобод та майстерного державного управління. Зрозумілі правила, в яких правопорядок забезпечується на засадах справедливості, політика й правова структура не підпорядковані майновим інтересам еліти, а вільне громадянське суспільство й незалежні засоби масової інформації посилюють відповідальність уряду за свою діяльність [5, с. 203–204].

Аналізуючи економічне зростання, доходимо висновку, що водночас повинно існувати і зростання ділової активності, що передбачає вільний рух ресурсів, капіталу, вільний доступ до ринків, вільне прийняття рішень у господарській діяльності тощо.

Враховуючи те, що більшість факторів економічного зростання впливають на громадянське суспільство, то, відповідно, економічне зростання вимагає втручання державного управління в економічні процеси. Необхідність такого втручання зумовлена й тим, що за певної організації ринків неможливою є саморегуляція економічних процесів, результатом якої стало б економічне зрос-

тання. Зокрема, така неможливість пов'язана з викривленням ринкових структур, існуванням недосконалих ринкових відносин, що є джерелом порушення балансу інтересів в економіці.

Як зазначає О. Менкур, для ефективності економіки та її динамічності шкідливими є організації колективної дії з вузькими інтересами. До таких організацій належать лобі та картель, які не є більшістю і не можуть отримати повного контролю над оподаткуванням і видатками уряду. Такі організації колективної дії, користуючись незнанням і низькою обізнаністю споживачів як виборців, переконують останніх, що захист їхньої галузі зміцнює економіку, регуляторні заходи, що обмежують можливості виходу на ринок і конкуренцію в їхній галузі, приносять вигоду споживачам. Такі організації колективної дії можуть отримувати податкові пільги і субсидії, про які не знає типовий виборець [3, с. 80].

При цьому організаціями колективної дії можна вважати монопольні утворення на ринку, які за своєю поведінкою діють у власних інтересах та всупереч правилам конкуренції. Як стверджує О. Менкур, для накопичення багатьох організацій колективної дії у суспільстві необхідно багато часу [3, с. 81]. Однак в Україні більшість організацій колективної дії накопичувалися в період адміністративно-командної економіки за сприяння уряду. Хоча деякі з них згодом утратили свій статус, проте з використанням їхніх активів (землі, нерухомості тощо) внаслідок процесів приватизації утворились нові приватні організації колективної дії.

Якщо в економіці, зокрема на ринках, пануватиме монопольна практика, то виникнуть економічні деформації, які супроводжуються нерівномірним розподілом ресурсу та суспільних благ, і, відповідно, як зазначає А. Сміт [3, с. 76], монополії заважатимуть природному розподілу капіталу суспільства і зменшують, таким чином, національне багатство.

Необхідність побудови управління економічним розвитком на конкурентних засадах убачається із джерел гальмування економічного зростання тіньової економіки, а саме: неналежне використання людських здібностей; зниження обсягів внутрішніх і зовнішніх інвестицій; викривлення у сфері розвитку підприємництва і зростання тіньової економіки; викривлення у сфері державних видатків і руйнування фізичної інфраструктури; зменшення надходжень до бюджету та зниження рівня правопорядку як суспільного блага; повна централізація влади; захоплення влади в державі корпоративною елітою, яка «купує» вигідні для себе закони і державну політику, гальмуючи в такий спосіб зростання виробництва у підприємницькому секторі та інвестування в нього [5, с. 214].

Виходячи з теоретичних положень конкуренції та конкурентних засад розвитку ринків, у разі від-

сутності конкуренції на товарних ринках суб'єкти господарювання діють у власних інтересах, не змагаються між собою за найкращі умови виробництва благ, використання ресурсів тощо. У таких суб'єктів відсутня мотивація пошуку найкращих конкурентних переваг і, як наслідок, відсутній стимул до нововведень, інновацій, які передусім стосуються людських здібностей, неналежного їх використання.

Для конкурентного середовища характерні постійний пошук найкращих способів використання наявних ресурсів та пошук нових ресурсів і можливостей їх використання. Це пов'язано з тим, що в умовах жорсткої конкуренції в разі відсутності суттєвих відмінностей в якості продукції, способів її реалізації тощо для суб'єктів господарювання залишається єдиний шлях до перемоги в конкурентній боротьбі – через цінову конкуренцію. Переваги у витратах дають можливість установити нижчі ціни і таким чином отримати очікувані прибутки. При цьому важливу роль відіграють внутрішні та зовнішні інвестиції, які, серед іншого, дають можливість віднайти такий спосіб використання ресурсу, застосування якого дасть можливість досягти поставленої мети. Якщо відносини між суб'єктами господарювання позбавлені ознак конкуренції, то, відповідно, відсутні стимули до інноваційно-інвестиційної діяльності, наслідком чого буде зниження обсягів інвестицій. Водночас існуватиме і викривлення в розвитку підприємництва, оскільки розвиток підприємництва пов'язаний із пошуком нового способу використання наявних ресурсів, нарощуванням обсягів реалізації, модернізації виробничої технології чи збуту продукції.

Якщо на ринку одні ринкові учасники здобувають неправомірні переваги та отримують неправомірні прибутки, вищі за прибутки своїх конкурентів, а це можливо в умовах, наприклад, недобросовісної конкуренції, антиконкурентної узгодженої діяльності, то відбуватиметься викривлення в розвитку підприємництва, порушення балансу інтересів, рівномірності розподілу ринкових часток і, відповідно, розподілу ринкового прибутку між усіма учасниками. До викривлення розвитку підприємництва може призвести і антиконкурентна діяльність органів влади, органів адміністративно-господарського управління і контролю, діяльність органів місцевого самоврядування, відповідно до рішень яких одні суб'єкти отримуватимуть неправомірні вигоди, а щодо інших взагалі може бути закритий доступ до конкретних ринків.

В умовах відсутності конкуренції на ринку з'являються домінуючі суб'єкти чи монополні утворення, які становитимуть так звану корпоративну еліту і можуть ставити собі за мету не лише вплив на загальний товарооборот на ринку. Така еліта буде прагнути проникнути у владні структури, через контроль законотворчої діяльності форму-

вати правила поведінки на ринку, на якому вони функціонують; прагнути увійти у виконавчі органи влади, контрольно-наглядові для забезпечення можливості уникнення притягнення до відповідальності в разі порушення встановлених норм поведінки. Водночас така еліта шукатиме доступу до державних коштів та коштів територіальних громад для забезпечення стабільного отримання прибутку. При цьому порушуватиметься баланс інтересів в економіці.

У разі балансу інтересів кожна зі сторін оцінює ситуацію як позитивну з погляду своїх інтересів не тільки в момент його досягнення, але й у перспективі. Баланс інтересів завжди має динамічний характер, і для його підтримки державі часто потрібні спеціальні зусилля, що ґрунтуються на моделях стратегічного управління [1]. В умовах конкуренції баланс інтересів досягається під впливом ринкових сил попиту і пропозиції, з урахуванням конкуренції з боку товарів-замінників, міжнародної конкуренції, впливу споживачів та постачальників на ринкові умови. У разі спроможності ринку саморегулювати ринкові відносини та досягати балансу інтересів відсутня потреба в державному управлінні, у цьому разі мова йтиме про самоуправління. Однак більшість ринків через різноманітні причини не здатні до самоуправління передусім через необмежені прагнення учасників ринку здобути максимальні, доступні на ринку прибутки і встановити панування над ринком, а подекуди панування над нацією. Для недопущення такого панування та порушення балансу інтересів, як зазначає Борисенко О.П., необхідно «стимулювання прогресивних змін із боку держави та формування чесного взаємовигідного співробітництва між суб'єктами господарювання» [1]. При цьому управління економічним розвитком на конкурентних засадах здатне подолати проблему асиметрії інтересів, яка, на думку Борисенко О.П., є індикатором місця ймовірного ризику: конфлікту або потенційного виникнення порушень законодавства, а також позиції втручання держави за допомогою регуляторних заходів [1].

Беручи до уваги те, що управління економічним розвитком функціонує як певна система з визначеними напрямками економічного розвитку, управлінськими функціями, суб'єктами здійснення та об'єктами управління тощо (рис. 1), можна дійти висновку, що конкуренція і тісно пов'язана з нею конкурентоспроможність можуть становити окремий самодостатній напрям економічного розвитку. Водночас конкуренція може виступати як певний інтегральний напрям, який пов'язаний з усіма іншими напрямками економічного розвитку, об'єктами, суб'єктами управління та управлінськими функціями.

Економічний розвиток належить до стратегічних цілей, і, відповідно, основні напрями управ-

ління на конкурентних засадах повинні визначатися в нормативно-правовому забезпеченні здійснення господарської діяльності та розвитку підприємництва, державного управління, управління на рівні місцевого самоврядування та управління підприємством.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, економічний розвиток у розрізі регіонів аналізують за такими показниками: обсяг реалізованої продукції; валове сільськогосподарське виробництво; обсяг капітальних інвестицій; обсяг прямих іноземних інвестицій; частка експорту та імпорту у зовнішній торгівлі товарами регіону; обсяг експорту товарів; індекс споживчих цін [2].

Щодо взаємозв'язку конкуренції з показниками економічного зростання, то зростання обсягу реалізованої продукції та виробництва в окремих секторах економіки можливе лише зі зростанням попиту на певну продукцію і бажанням виробників задовольняти наявний попит у повному обсязі без створення дефіциту продукції з метою підвищення цін у майбутньому. Таким чином, в умовах конкуренції наявні на ринку суб'єкти господарювання керуються потребами споживачів і виготовляють відповідну кількість продукції; у разі порушення конкурентних умов на ринку змінюється стратегія отримання прибутку – не завдяки зростанню обсягів реалізації, а завдяки їх зниженню і водночас підвищенню цін.

Такі показники, як обсяг капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій, залежать не лише від бажання суб'єктів господарювання впроваджувати нові технології, виготовляти нові продукти, але й від доступу до інвестицій суб'єктів господарювання залежно від їх конкурентних переваг.

Існує теза, що «ресурси вільно рухаються й опиняються на тих територіях, де створені умови для їх ефективного використання; громада, яка неспроможна конкурувати за залучення й ефективне використання зовнішнього капіталу, інформації та знань, є позаду» [4, с. 9]. Таким чином, в умовах конкуренції стає можливим для суб'єктів господарювання формувати конкурентні переваги, відповідно до яких отримувати доступ до інвестиційного ресурсу та продовжувати власний розвиток.

Щодо частки експорту й імпорту у зовнішній торгівлі та обсягу експорту товарів, то такі показники прямо пов'язані з конкурентними перевагами та конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках. При цьому слід урахувати, що формулою нового економічного розвитку є «глобалізація + локалізація» [4, с. 9]. У разі відсутності конкуренції суб'єкти на ринку не набувають конкурентних переваг, оскільки прибутки отримуються ними через відсутність у споживачів альтернативи придбання, яка є наслідком створення перешкод у доступі до ринку нових потенційних учасників або витіснення з ринку наявних. В умовах відкритих економічних систем дедалі частіше між країнами встановлюється спеціалізація у виробництві певних товарів, яка базується на конкурентних перевагах. На світовому ринку більший попит отримує продукція того підприємства, з тієї країни, в якій є високий рівень конкурентоспроможності, а отже, і конкурентні переваги.

Індекс споживчих цін як показник економічного зростання теж залежить від існування конкуренції, оскільки лише в конкурентних умовах суб'єкти господарювання є цінодержувачами – яка ціна встановиться під впливом попиту та пропозиції, таку реалізаційну ціну і встановлять виробники чи

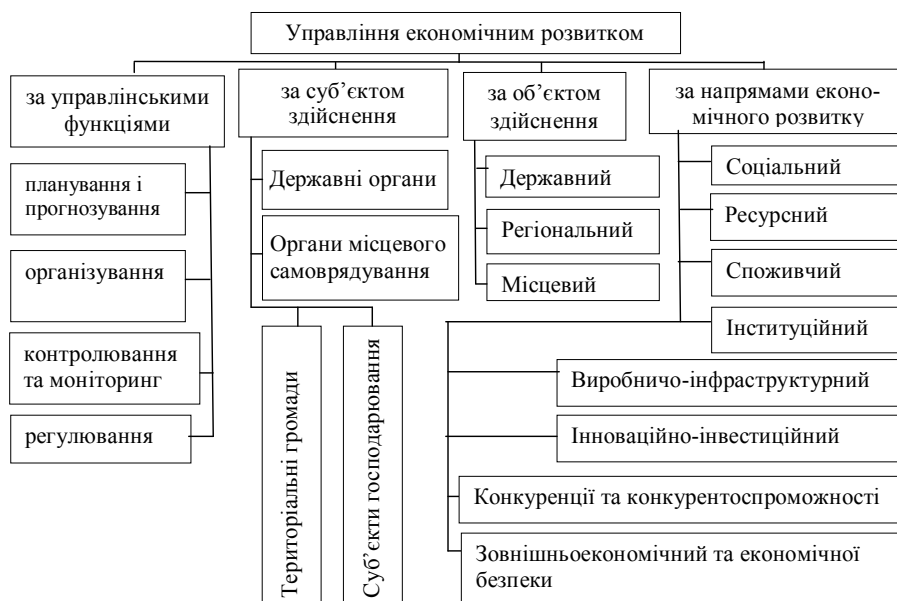

Рис. 1. Структура управління економічним розвитком

продавці. У разі наявності на ринку монопольних утворень, домінування на ринку окремих суб'єктів порушуються принципи ціноутворення, оскільки диктування ринкової ціни здійснює не ринкове оточення, а безпосередньо лідер на ринку, монопольне утворення тощо. Якщо не здійснювати регулювання монопольної діяльності, а зокрема припинення практики монопольного ціноутворення, на ринку відбуватиметься необґрунтоване зростання цін, що призведе до порушення баланс інтересів. Ураховуючи те, що окремі монополії, такі як природні монополії, тісно пов'язані з багатьма ринками, то необґрунтоване зростання, наприклад тарифів на електроенергію, стане причиною зростання передусім виробничих витрат усіх суб'єктів господарювання, і, як наслідок, зростатимуть ціни на всю продукцію в національній економіці, виготовлення якої безпосередньо залежить від даного виду витрат.

Ураховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що управління економічним розвитком на конкурентних засадах передусім покликане встановити баланс інтересів в економіці, створити діловий і підприємницький клімат для розвитку суб'єктів господарювання, досягнення останніми конкурентних переваг, залучення інвестицій тощо. Управління економічним розвитком як система повинна реалізовуватись у правовій, технологічній, комерційній та соціокультурній площині, які тотожні факторами ділового і підприємницького клімату.

Так, до правових факторів відносять регуляторні акти, дозвольні процедури, законодавство, безпеку; до технологічних – транспорт, дороги, виробництво, комунальну інфраструктуру, зв'язок, телекомунікації, науку та дослідження; до комерційних – мережі збуту, індивідуалізацію, реагування, розташування, вартість; до соціокультурних – ставлення, традиції, поведінку, соціальні норми [4, с. 10].

Висновки з проведеного дослідження. Кінцевою метою економічного розвитку є побудова самоокупної економічної системи, яка здатна збалансувати інтереси виробників та споживачів певних благ та забезпечити рівномірний розвиток усіх суб'єктів господарювання. Зазначеної мети можливо досягти завдяки управлінню економічним розвитком на конкурентних засадах за актив-

ного, взаємоузгодженого сприяння різних суб'єктів управління, комплексного підходу в управлінні з урахуванням усіх напрямів економічного зростання. Метою управління економічним розвитком не повинно визначатись панівне втручання органів управління у функціонування економіки, а створення таких передумов конкурентного розвитку, за яких процеси економічного зростання самостійно виникатимуть та триватимуть задля найбільш повного задоволення потреб громадянського суспільства.

Подальшого дослідження за напрямом управління економічним зростанням на конкурентних засадах потребує участь у розвитку конкуренції територіальних громад та впливу останніх на процеси економічного зростання, оскільки безпосередніми споживачами благ, що виробляють суб'єкти господарювання, є члени територіальної громади, які водночас належать до суб'єктів управління економічним розвитком. Також потребує дослідження ефективність управління економічним зростанням з огляду на систему управління та виявлення умов переходу від управління економічним розвитком до самоуправління економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисенко О.П. Удосконалення управління економічним розвитком держави шляхом дотримання балансу інтересів суб'єктів ЗЕД / О.П. Борисенко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління». – 2014. – № 2(11). – С. 24–29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2014_2_5.
2. Економічний розвиток у розрізі регіонів України (за підсумками січня-липня 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>.
3. Менкур О. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / О. Менкур ; пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 174 с.
4. Планування розвитку територіальних громад : [навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування] / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко ; Асоціація міст України. – К. : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. – 256 с.
5. Якість економічного зростання / В. Томас, М. Дайлами, А. Дарешвар [та ін.] ; пер. з англ. ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : Основи, 2002. – 350 с.